

YANNIS RITSOS

CRISÓTEMIS

TRADUCCIÓN DEL GRIEGO
DE SELMA ANCIRA

BARCELONA 2011

A C A N T I L A D O

TÍTULO ORIGINAL *Χρυσόθεμις*

Publicado por
A C A N T I L A D O
Quaderns Crema, S.A.U.

Muntaner, 462 - 08006 Barcelona
Tel. 934 144 906 - Fax 934 147 107
correo@acantilado.es
www.acantilado.es

© 2011 by Herederos de Yannis Ritsos
© de la traducción, 2011 by Selma Ancira Berny
© de esta edición, 2011 by Quaderns Crema, S.A.U.

Derechos exclusivos de edición en lengua castellana:
Quaderns Crema, S.A.U.

En la cubierta, fotografía de Selma Ancira

ISBN: 978-84-15277-21-7
DEPÓSITO LEGAL: B. 22 583-2011

AIGUADEVIDRE *Gràfica*
QUADERNS CREMA *Composició*
ROMANYÀ-VALLS *Impresió y encuadernación*

PRIMERA EDICIÓN *junio de 2011*

Bajo las sanciones establecidas por las leyes,
quedan rigurosamente prohibidas, sin la autorización
por escrito de los titulares del copyright, la reproducción total
o parcial de esta obra por cualquier medio o procedimiento mecánico o
electrónico, actual o futuro—incluyendo las fotocopias y la difusión
a través de Internet—, y la distribución de ejemplares de esta
edición mediante alquiler o préstamo públicos.

(Ήσυχο απομεσήμερο στά τέλη τοῦ καλοκαιριοῦ. Λιακάδα. Ἀραιά σύννεφα. Κάτι σάν πρώτη πνοή φθινοπώρου. Μιά νεαρή δημοσιογράφος σταλμένη ἀπόνα μεγάλο συγκρότημα ἐφημερίδων, ἀνηφορίζει τόν ἀρχαίο, μυθικό λόφο, περνάει τά ἀφρούρητα τώρα προπύλαια, ἀνεβαίνει τά πέτρινα σκαλιά καί χτυπάει τό ρόμπρο τοῦ μισοερειπωμένου ἀρχοντικοῦ. Στήν παλάμη της ἔνιωσε τή ζέστη τοῦ μετάλλου. Ἡ ἴδια ἢ γηραιή Δέσποινα κατέβηκε νά τῆς ἀνοίξει. Τήν ὀδήγησε σ' ἓνα μεγάλο σαλόني πού μύριζε σκόνη, μαραμένα τριαντάφυλλα, μουχλιασμένο βελούδο καί μετάξι. Ἡ νέα τῆς μιλáει μέ σεβασμό. Τῆς ἐξηγεῖ τό σκοπό τῆς ἐπίσκεψῆς της, – κάποια συνέντευξη, λέει. Κάτι εἶπε ἀκόμα γιά τήν «καθάρια, σιωπηλή, μοναχική της ἐλευθερία». Ἡ Δέσποινα, φανερά συγκινημένη, μ' ἓνα παιδιάστικο ρόδισμα στό ὠχρό, ρυτιδωμένο πρόσωπό της, στριφογουρίζει μέ τόν ἀντίχειρα καί τόν μεσαίο τοῦ δεξιοῦ χεριοῦ, ἓνα παράξενο δαχτυλίδι πού φοράει στόν παράμεσο τοῦ ἀριστεροῦ. Τήν ἀκούει μ' εὐγενική προσοχή ὅπου μόλις διαφαίνεται κάποια ἀφαίρεση, κάποια ἀμηχανία καί κάποια ἀόριστη προετοιμασία. Σιωπή. Τά σκονισμένα κρύσταλλα τοῦ πολυελαίου ἀστράφτουν πότε-πότε. Ἐξω, στόν κῆπο, ἀκούστηκε ἡμερη ἢ φωνή τοῦ γέρο-κηπουροῦ, – ἴσως μιλοῦσε μ' ἓνα πουλί, μ' ἓνα σκυλί, μ' ἓνα λουλούδι. Ἀμέσως ὕστερα ἀκούστηκαν τά τζιτζίκια σέ ἄξαφνη παραφορά. Τότε, ἢ γηραιή Δέσποινα, σάν ἐνθαρρυσμένη καί προστατευμένη ἀπ' αὐτόν τόν συγκεχυμένο θόρυβο, ἄρχισε νά

(Plácida tarde de finales de verano. Soleada. Una que otra nube. Algo como el primer soplo del otoño. Una periodista joven, enviada por un importante grupo de publicaciones, remonta el antiguo y mítico cerro, atraviesa las puertas que ya nadie vigila, sube las escaleras de piedra y golpea el aldabón de la casa señorial que se halla casi en ruinas. Con la palma de la mano percibe el calor del metal. La anciana Señora, en persona, baja a abrirle. La conduce hasta una espaciosa sala que huele a polvo, a rosas marchitas, a seda y a terciopelo enmohecidos. La joven se dirige a ella con gran respeto. Le explica el motivo de su visita, «Una entrevista», le dice. Algo le comenta, además, sobre su «libertad pura, silenciosa y solitaria». La Señora, visiblemente conmovida, con un rubor infantil en su rostro pálido y surcado de arrugas, hace girar con los dedos pulgar y medio de la mano derecha una curiosa sortija que lleva en el anular de la mano izquierda. La escucha con una atención educada, en la que apenas si se adivina cierta ausencia, cierta perplejidad y una predisposición imprecisa. Silencio. Las empolvadas lágrimas de cristal del candelabro lanzan de cuando en cuando algún reflejo. Afuera, en el jardín, se oye apacible la voz del viejo jardinero que conversa, quizá, con un pájaro o con un perro, o tal vez con una flor. Inmediatamente después se dejan oír las cigarras con un ímpetu repentino. Entonces la anciana Señora, como alentada y protegida por aquel confuso abejeo, comienza a hablar con un tono moderado que, sin embargo, no ocul-

μιλάει σ'έναν τόνο μετρημένο πού, ώστόσο, δέν
καλύπτει κάποια απόχρωση μακρινής, άνεξήγητης
ευδαιμονίας. Ένα πουλί στάθηκε στό περβάζι του
παράθυρου. Συγκατάνευσε. Έφυγε).

Πώς έγινε καί μέ θυμήθηκαν; Έμένα κανένas ποτέ
δέ μέ θυμάται. Κανένas
ποτέ δέ μέ πρόσεξε. Παράπονο δέν έχω. Καλά μου
είταν όλα, κ' ίσως καλύτερα έτσι.

Ξέρετε, στο πέραςμα του χρόνου,
τά πάντα, όσο πικρά ή καί τρομερά, μάs φαίνονται
σάν απαραίτητα,
σάν χρήσιμα κι όμορφα μάλιστα. Καί τούτο τό
τραχύ βουνό από πάνω μου
είταν μιά συντροφιά –μιά προστασία σχεδόν,–
ντυνόμουν τόν ίσκιό του.

Λοιπόν, μέs από την άφάνειά μου, χαιρόμουν νά
βλέπω καί ν' άκούω. Μπορούσα
νά όνειρεύομαι ελεύθερα. Είταν όμορφα, αλήθεια
–σάν νάξηση
έξω άπ' την ιστορία, σ'έναν δικό μου άνέγγιχτο,
άπόλυτο χώρο,
προφυλαγμένη καί παρούσα ώστόσο.

Ώρες όλόκληρες παρατηρούσα
τό άποκλεισμένο νερό μέs στό ποτήρι μέ τούς
σάπιους μίσχους
άπό λουλούδια ξεχασμένα εκεί –κάτι βελούδινο
καί γλοιώδες

ta cierto matiz de un bienestar lejano e inexplicable.
Un pájaro se posa en el alféizar de la ventana. Da su
beneplácito. Emprende el vuelo).

¿Qué ocurrió para que se acordaran de mí? De mí no
se acuerda nadie. Nunca
nadie me ha prestado atención. No tengo queja.
A todo me avenía, y quizá fuese mejor así.
¿Sabe?, con el paso del tiempo,
todo, por amargo o terrible que sea, nos da
la impresión de ser necesario,
útil, incluso bello. Hasta este tosco cerro que tenía
yo encima
era una compañía—casi un amparo—, me vestía con
su sombra.

Y así, desde mi insignificancia, estaba encantada
de ver y oír. Podía
soñar en libertad. Era hermoso, de verdad,
era como vivir
al margen de la historia, en un espacio mío, intacto
e incondicional,
protegida y, sin embargo, presente.

Pasaba horas enteras observando
el agua estancada en el jarrón con los tallos
podridos
de unas flores olvidadas; —algo aterciopelado
y viscoso

ἔμενε στό ποτήρι, ἀπλωνόταν στήν κάμαρα, σ' ὄλο
τό σπίτι–

Κ' ἐκείνη ἡ κούραση κ' ἡ ἀναβολή–γεμάτη εὐγένεια–
νά μήν μπορεῖς νά πάρεις τά λουλούδια νά τά ρίξεις
ἔξω ἀπ' τό παράθυρο, στόν κήπο,
νά πλύνεις τό ποτήρι· – γιατί τάχα; – Τό σάπιο
στεφάνι
θᾶμενε πάλι μυστικά μέσ στό ποτήρι, μέσ στό σπίτι,
ὀλόγουρα στά μέτωπά μας–
κάτι βαθύ καί τρομερό, πού δέν τοῦλειπε ὡστόσο
κάποια χάρη.

Πρός τί, λοιπόν, ἡ ἐπέμβαση μας; Πολύ νωρίς
διδάχτηκα
πώς τίποτε κανένας δέν μπορεῖ νά ἀποτρέψει.
Τά βράδια
τό ζεστό χνώτο ἀπ' τούς τοίχους τῶν σπιτιῶν
ξεχύνεται στό δρόμο·
ἡ σκιά ἐνός πελώριου ἀλόγου ἀτμίζεται στό
φεγγαρόφωτο. Ἄν τοῦτο δέν εἶναι
ἀπάντηση σέ τίποτε, θαρρῶ πώς δέν ὑπάρχει
ἀπάντηση.

Μεγάλα φέρετρα περάσαν ἀπό τούτη τήν πύλη –
μεγάλα σάν καράβια·
νεκροί μέ ἐπίσημες στολές, μέ ψηλά κράνη,
σκεπασμένοι μέ σημαίες καί λουλούδια,

quedaba en el jarrón, se extendía por la estancia, por
la casa toda.

Y ese cansancio y la demora—llena de amabilidad—
ese no poder coger las flores y echarlas por la
ventana, al jardín,
para lavar el jarrón—¿con qué fin?—. La corona
podrida
permanecería misteriosamente ahí, en el jarrón,
en la casa, ciñendo nuestras frentes
—algo profundo y atroz, a lo que no le faltaba,
sin embargo, cierta gracia.

¿A qué, pues, nuestra intervención? Muy pronto
aprendí
que nunca nadie puede eludir nada.
Por las tardes
se derrama sobre la calle el aliento cálido de
las paredes de las casas;
la sombra de un enorme caballo se evapora a la luz
de la luna. Si esto no es
una respuesta, diría que no existe
la respuesta.

Grandes féretros pasaron por esta puerta—grandes
como barcos;
muertos con uniformes oficiales, con altos cascos,
cubiertos de banderas y de flores,

κι άλλοι γυμνοί, ντυμένοι μόνο τήν ωχρότητά τους
καί τήν άπορία τους,
κι ένα σφαγμένο κορίτσι, μ' ένα τεράστιο,
κάτασπρο πέπλο· ό άέρας
άνέβασε ψηλά τό πέπλο, τόδεσε πάνω σ' ένα
σύννεφο άνοιξιάτικο
κ' έμεινε εκεί, νά κυματίζει έρημικό, φέγγοντας
πότε-πότε
μέ γαλανές άνταύγειες τό προαύλιο και τή σκάλα.
Ίσως και νάταν
άνταύγειες άπ' τούς χαρταϊτούς πού ύψώνανε στό
διπλανό χωράφι
οί συνομήλικό της, γιατί άλλαζαν κάθε τόσο τά
χρώματα· -τά έβλεπα
στούς μηρούς και στα στήθη ενός αγάλματος έξω
στόν κήπο. Μά πάλι
δέν είταν παρά μόνο οί γαλανοί κυματισμοί του
άσπρου πέπλου.

Έφυγαν. Τίποτα δέν έχει μένει. Όλα τά ξόδεψαν
για τό όνομά τους
κι όχι για τόν έαυτό τους -(μήπως τάχα κ' έμεις;).
Δέ μετανιώσαν.
Άλλωστε είταν άργά κάθε φορά νά μετανιώσουν.
Δέν χρειαζόταν.

Στό γυρισμό άπ' τό κοιμητήρι, όλοι κοιτούσαμε
κάτου τό χώμα.
Γινόταν μιά μεγάλη παύση τόσο πού θά νόμιζε κανένας

otros, desnudos, vestidos sólo con su palidez
y su desconcierto,
y una jovencita degollada, con un peplo blanco,
infinito; el aire
alzó muy alto el peplo, lo ató a una nube de
primavera
y ahí lo dejó, ondeando solitario, lanzando de tanto
en tanto
destellos azules sobre el pórtico y la escalera.
Quizá los destellos
fuesen de las cometas que en el campo vecino
volaban
los chicos de su edad, porque los colores no hacían
más que cambiar; —yo los veía
en los muslos y en los pechos de una estatua
en el jardín. Aun así,
no eran sino las ondulaciones azuladas de ese peplo
blanco.

Se fueron. No quedó nada. Todo lo gastaron en aras
de su nombre
y no de sus personas (¿habremos hecho lo mismo?).
No se arrepintieron.
Por otro lado, siempre era tarde para arrepentirse.
No hacía falta.

De vuelta del cementerio, todos mirábamos
al suelo.
Se hizo una larga pausa, tan larga que parecía

πώς όπου νάναι θά σκεφτόμαστε κάτι
έπιτέλους.

Κι άξαφνα

άκούγονταν χιλιάδες δυνατές όπλές κάτω στόν
κάμπο καί στούς δρόμους–
οί καβαλλάρηδες ξεπρόβαιναν πίσω άπ' τίς λεύκες·
κλείναν τά περάσματα·
σημαίες μεσίστιες κι άλλες άναπεπταμένες μέσ στό
ντουφεκίδι.

Δέν ήξερες ποιοί φτάναν καί ποιοί φεύγαν – τί
γινόταν. Άλλοι τρέχαν,
άλλοι κρυβόνταν, άλλοι κάτι γράφανε στό γόνατό
τους, άλλοι άυτοκτονούσαν,
άλλοι έκτελούνταν τά χαράματα μπροστά στό
γυμνό τοίχο του τουβλάδικου,
άλλοι συνεργαζόνταν μέ τά δύο κουμπιά του
γιλέκου τους ξεκούμπωτα άκόμη.

Παρατημένες άγελάδες σεργιανούσανε στήν άγορά
περίσκεπτες,
κοιτούσαν τά ρολόγια, τούς καθρέφτες, τίς βιτρίνες
τών καταστημάτων
σά νάνταν ν' άγοράσουνε καινούργια γούνα. Μιά
παλιά ζυγαριά
είταν πεσμένη άνάσκελα στή μεγάλη άποθήκη. Τήν
έστησαν πρόχειρα
κι άρχισαν πάλι νά ζυγιάζουν τσουβάλια, βαρέλια,
κασόνια,

que de un momento a otro, por fin, algo se nos
ocurriría.

Y de pronto
miles de sonoras pezuñas se oyeron abajo
en el campo y en las calles—
los jinetes surgieron de detrás de los álamos;
cerraron los pasos;
banderas a media asta, otras desplegadas en pleno
tiroteo.

No se sabía quiénes llegaban y quiénes se iban—qué
ocurría. Unos corrían,
otros se ocultaban, otros escribían algo sobre sus
rodillas, otros se suicidaban,
otros eran ejecutados de madrugada frente al muro
desnudo de la fábrica de ladrillos,
otros se entretenían con los dos botones de su
chaleco aún sin abotonar.

Vacas abandonadas deambulaban circunspectas por
el mercado,
miraban los relojes, los espejos, las vitrinas de las
tiendas
como si fuesen a comprarse una piel nueva. Había
una vieja balanza
caída boca arriba en la bodega grande. De inmediato
la enderezaron
y se pusieron de nuevo a pesar sacos, barriles,
cajones,

καλάθια, ντενεκέδες, νταμιτζάνες. Άλλοι ζυγιάζαν
τά μικρά παιδιά τους.

Κάποιος έφερε νά ζυγιάσει ένα πουλί. Τό πουλί
πέταξε· βγήκε απ' τήν πόρτα.

Έκείνος φώναξε: «Δέν έχει βάρος, δέν έχω βάρος,
δέν έχουμε βάρος·

χανόμαστε· χαθήκαμε· χάσαμε τό βάρος μας·
πετάμε»–

κι άνοιγε διάπλατα τά χέρια του σά νάταν όντως νά
πετάξει.

Το γέλιο του άκουγόταν πέρα απ' τά μεσάνυχτα,
κοντά στό ποτάμι.

Ύστερα τίποτα. Μήτε κατάρες πιά καί μήτε
έπυφημίες. Μόνη μορφή έλευθερίας
άπόμεινε ή σιωπή. Στά έγκαταλελειμμένα περιβόλια
θεριεύαν οί τσουκνίδες, τά σπερδούκλια καί κάτι
παράξενα άγκάθια

μέ άγνωστα χρυσαφιά λουλούδια σάν άστέρια
έρήμωσης. Τά πηγάδια στερέψαν –

άν έρριχνες μιά πέτρα χτυπούσε στήν πέτρα, κι ό
ήχος συνεχιζόταν

σ' ένα άτελεύτητο βάθος ώς τήν άλλη μεριά· κι άν
κοιταζόσουν μέσα,

ένα μονάχο μάτι, σκοτεινό, χωρίς τσίνορα, σέ
κοιτούσε κατάματα,

κάνοντας κοίλο όλόκληρο τό πρόσωπό σου σά μιά
ξέβαθη τρύπα.

canastos, bidones, damajuanas. Otros pesaban a sus
hijos pequeños.

Alguien trajo un pájaro a pesar. El pájaro voló; salió
por la puerta.

Ese alguien gritó: «No pesa, no peso,
no pesamos;

nos perdemos, nos perdimos, perdimos nuestro
peso; volamos».

Y extendió los brazos como si de veras fuese
a volar.

A la vera del río, su risa se oía pasada la
medianoche.

Después nada. Ni maldiciones ni aclamaciones. La
única forma de libertad

sigue siendo el silencio. Los huertos abandonados
se cubrieron rápidamente de ortigas, de asfódelos
y de extrañas espinas

con desconocidas flores doradas que parecían estrellas
de la desolación. Los pozos se secaron—

si arrojabas una piedra, iba a dar contra la piedra,
y el eco se prolongaba

en una profundidad interminable hasta el lado
opuesto; y si mirabas dentro,

un ojo, solo, oscuro, despestañado, te miraba
fijamente,

haciendo hueco todo tu rostro como un hoyo no muy
hondo.